Марія РАДЧЕНКО,

orcid.org/0000-0001-8897-1343

аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) *mariyabarbulat@gmail.com*

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Освіта сьогодні розглядається як процес, який триває протягом усього життя. З огляду на це набуває дедалі більшої актуальності потреба в постійному самовдосконаленні. Професія педагога – одна з найважливіших у сучасному світі. Від його зусиль залежить майбутнє людської цивілізації. Педагог-професіонал – це людина, яка більшу частину свого часу займається вихованням і навчанням дітей. Якщо процес навчання припиниться, то неминуче настане криза. Нові покоління через брак конкретних знань не зможуть підтримувати культурний, економічний і соціальний прогрес. Без сумніву, суспільство не отримає педагогів, підготовлених морально та професійно. Майбутній педагог повинен буде мати більше можливостей і перспектив на ринку праці, якщо буде готовий до безперервного самовдосконалення.

Зменшення престижу педагогічної діяльності породжує необхідність дослідження цього явища. Навчання педагогічних професій не припиняється, проте молоді фахівці не поспішають влаштовуватися на роботу за спеціальністю. Освіта країни зазнає кризи, яка певною мірою зумовлена низькою оплатою праці. З іншого боку, зі збільшенням заробітної платні до навчальних закладів може потрапити багато незацікавлених людей. Варто наголосити, що у виборі педагогічних професій матеріальні стимули є другорядними.

Формування в майбутнього педагога цінностей самовдосконалення є одним із першочергових завдань вищого педагогічного навчального закладу. У процесі навчання у вищому навчальному закладі не враховується необхідність змін у ціннісно-смысловій сфері особистості студентів, образу «Я», що характеризують їхню мотивацію на самовдосконалення.

У роботі виділено основні форми саморозвитку, зокрема самоствердження, самовдосконалення й самоактуалізацію. У статті розкрито поняття самовдосконалення, описано проблему самовдосконалення особистості майбутнього педагога, проаналізовано поняття особистісного зростання, визначено зміст і значення самовдосконалення особистості майбутнього педагога як фактора формування його професіоналізму.

Ключові слова: саморозвиток, самовдосконалення, особистісне зростання майбутній педагог, професіоналізм майбутнього педагога.

Maria RADCHENKO,

orcid.org/0000-0001-8897-1343

Postgraduate Student at the Department of Pedagogy and Management of Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) *mariyabarbulat@gmail.com*

SELF-PERFECTION AS A CRITERION FOR FORMING THE PROFESSIONALISM OF A FUTURE TEACHER

Education today is seen as a lifelong process. As a result, the need for continuous self-improvement is becoming increasingly important. The teaching profession is one of the most important in the modern world. The future of human civilization depends on his efforts. A professional teacher is a person who spends most of his time raising and educating children. If the learning process stops, a crisis will inevitably ensue. New generations will not be able to support cultural, economic and social progress due to lack of specific knowledge. Undoubtedly, society will not get teachers who are morally and professionally trained. The future teacher will have to have more opportunities and prospects in the labor market if he is ready for continuous self-improvement. The reduction of the prestige of pedagogical activity necessitates the study of this phenomenon. Training in pedagogical professions does not stop, but young specialists are in no hurry to get a job in their specialty. The country's education is in crisis, which is partly due to low wages. On the other hand, with the increase in salaries, many uninterested people can get into educational institutions. It should be emphasized that in the choice of pedagogical professions material incentives are secondary. The formation of the future teacher's values of self-improvement is one of the priority tasks of a higher pedagogical educational institution. In the process of studying in a higher educational institution, the need for changes in the value-semantic sphere of students' personality, the image

of "I", which characterize their motivation for self-improvement, is not taken into account. The paper identifies the main forms of self-development, in particular, self-affirmation, self-improvement and self-actualization. The article reveals the concept of self-improvement, describes the problem of self-improvement of the future teacher, analyzes the concept of personal growth, defines the content and importance of self-improvement of the future teacher as a factor in shaping his professionalism.

Key words: self-development, self-improvement, personal growth of the future teacher, professionalism of the future teacher.

Постановка проблеми. Особистість майбутнього педагога не тільки цілеспрямована, а й самоорганізуюча система. Об'єктом її уваги й діяльності служить не тільки зовнішній світ, але й вона сама, що проявляється в її почутті «Я», яке містить уявлення про себе та самооцінку, програми самовдосконалення, звичні реакції на прояв деяких своїх якостей, здатності до самоспостереження, самоаналізу та саморегуляції.

Цінність людини полягає не тільки в її справах і вчинках, а й в умінні постійно працювати над собою, самовдосконалюватися, глибше пізнавати свої можливості й максимально використовувати їх у своєму житті та професійній діяльності. Неперервне самовдосконалення особистості майбутнього педагога є інструментарієм відкриття невичерпного особистісного і творчого потенціалу, розвитку професіоналізму в тій сфері життєдіяльності, де цей потенціал може бути використано повною мірою.

Від високого рівня професіоналізму майбутнього педагога, від прагнення до постійного самовдосконалення залежить подальша успішність у педагогічній діяльності, а як наслідок – підвищення рівня виховання та загального розвитку підростаючого покоління.

Аналіз досліджень. Останніми роками педагоги та психологи не раз зверталися до проблем, що зазначалися. У низці праць значну увагу приділено визначенню ролі самовиховання у вдосконаленні особистості, зокрема у працях С. Б. Єлканова, Г. М. Коджаспірова, О. А. Кочеткова, Л. І. Рувінського та інших. Висвітлюють роль особистісного зростання, саморозвитку й самовдосконалення К. О. Альбуханова-Славська, Н. Р. Бітянова, Б. С. Братусь, В. В. Радул, В. В. Демченко, К. М. Левітан та інші.

Проблема самовдосконалення певною мірою зображена в дослідженнях таких авторитетних науковців, як: Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Г. Я. Гальперін, В. К. Зарецький, В. Г. Зінченко, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов та інші. Вивченню різних аспектів феномену саморозвитку, зокрема й самовдосконалення, присвячено роботи таких зарубіжних психологів: А. Адлера, А. Маслоу, Г. Олпорта, Е. Фромма, В. Франкла, А. Еспінози, К. Юнга та інших.

Незважаючи на значну кількість робіт, у яких приділено увагу самовдосконаленню, основний масив доробку присвячено проблемам саморозвитку майбутніх викладачів і вчителів. Питанню самовдосконалення та його ролі у формуванні професіоналізму майбутнього педагога не приділено достатньої уваги в сучасному освітньому просторі.

Мета статті – теоретично обґрунтувати поняття самовдосконалення та визначити його роль у формуванні професіоналізму майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина на своєму досвіді знає, що стихійне самопізнання й саморозвиток часто не приводять до значних результатів. Поки вона не розбереться в собі, поки не вибудує програми самовдосконалення, буде здійснено безліч помилок. Тому самопізнання й саморозвиток потребують тактового супроводу з боку педагога, який, не нав'язуючи стереотипів, повинен вчасно підтримати, надати допомогу, дати пораду, навчити звертатися до власного досвіду або досвіду інших. До того ж людина, яка вирішила присвятити себе педагогічній кар'єрі, повинна вміти надавати підтримку в процесах самопізнання та саморозвитку, але для цього й сама повинна займатися самопізнанням і саморозвитком, інакше її підтримка й супровід не будуть мати жодного сенсу (Маралов, 2004: 5–7).

У результаті самопізнання людина відкриває в собі здатність до особистісного росту, самовдосконалення та самоактуалізації, що є умовою розкриття повноти життя, відчуття радості життя, усвідомлення сенсу життя.

Провідними напрямками у вивченні проблеми самовдосконалення особистості у вітчизняній і зарубіжній науковій думці до кінця XX століття залишалися психолого-педагогічний, загальнонауковий і філософський, у яких поняття, що означають назви різних усвідомлених форм саморозвитку особистості, здебільшого ототожнювалися, хоча наприкінці XX століття дослідники почали відокремлювати їх, не даючи, проте, чіткого визначення понять «самотворення» «самовиховання», «самовдосконалення», «самоконструювання» (Духова, 2011: 38).

Звертаючись до саморозвитку як специфічного процесу, що розгортається в часі та просторі життєдіяльності людини, варто вказати на його неоднозначність і багатоплановість. Процес саморозвитку має багато різних форм. До визначень, які фіксують різні аспекти процесу саморозвитку, відносять: самопрезентацію, самовираження, самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізацію, самореалізацію тощо. Перша частина цих понять – «само», – вказує на те, що суб'єктом, ініціатором діяльності є людина, друга – характеризує специфіку, своєрідність діяльності: виразити себе, утвердитися, реалізуватися, вдосконалюватися.

До найбільш важливих форм саморозвитку, які досить повно описують його у своїй сукупності, відносять самоствердження, самовдосконалення і самоактуалізацію. Самоствердження дає можливість заявити про себе повною мірою як про особистість. Самовдосконалення висловлює прагнення наблизитися до деякого ідеалу. Самоактуалізація – виявити в собі певний потенціал і використовувати його в житті. Усі три форми дають змогу виразити себе й реалізувати в різному ступені. Тому саме вони адекватно характеризують процес саморозвитку загалом, де внутрішнім моментом руху є самопобудова особистості.

Ці три основних форми саморозвитку тісно пов'язані між собою. З одного боку, первинним є самоствердження. Щоб удосконалюватися й актуалізуватися повною мірою, необхідно спочатку утвердитися у своїх очах й очах інших.

Джерелом активності особистості є її потреби.

Потреба в самопізнанні є вираженням потреби більш загального плану, а саме потреби в пізнанні. Потреба в самопізнанні діє не ізольовано, а тісно пов'язана з іншими потребами, зокрема з потребами «Я». До найважливіших з них належать: потреба в самоповазі, потреба в цілісності «Я», потреба в самоідентичності, потреба у визнанні себе з боку інших тощо. Потреба в самоповазі відображає тенденцію людини відповідати своїм власним вимогам і вимогам людей навколо, бути на висоті. Потреба в цілісності характеризується прагненням створювати цілісний, завершений образ свого «Я». Потреба в самоідентичності забезпечує єдність, «нероздвоєними» «Я», а потреба у визнанні з боку інших визначає бажання жити, працювати, вчитися, спілкуватися так, щоб забезпечити це визнання.

Ці потреби тісно взаємопов'язані, взаємно доповнюють одна одну, зумовлюють складну «палітру» мотивації поведінки. Наявність потреб у цілісності «Я», самоповазі тощо підсилює потребу

в самопізнанні. Задоволена потреба в самопізнанні полегшує задоволення інших потреб.

На базі названих потреб виникають потреби більш високого порядку, пов'язані вже із саморозвитком: потреба в самоствердженні, потреба в самовдосконаленні, потреба в самореалізації.

Самоприйняття – важливий момент останньої частини самопізнання, воно ж є і відправною точкою для самовдосконалення, саморозвитку, виступаючи одночасно і як етап самопізнання, і як спосіб досягнення єдності та гармонійності особистості, і як механізм саморозвитку.

Суб'єктом саморозвитку людина стає тільки тоді, коли більш-менш усвідомлено починає ставити цілі зі самоствердження, самовдосконалення, самореалізації.

Отож саморозвиток відбувається в таких формах, як самоствердження, самовдосконалення й самоактуалізація. Ми вважаємо доцільним проаналізувати цілі, мотиви, способи й результати саморозвитку в межах самовдосконалення, оскільки саме його вбачаємо досить суттєвим у процесі формування професіоналізму майбутнього педагога.

Самовдосконалення – це форма саморозвитку, яка вказує, що людина самостійно прагне бути кращою, прагне до певного ідеалу, набуває тих рис та якостей особистості, яких у неї поки немає, прагне опанувати ті види діяльності, якими не володіла. Самовдосконалення – це процес свідомого управління розвитком особистості, своїми якостями й здібностями.

І. І. Чеснокова вважає, що самовдосконалення – це своєрідна творча діяльність особистості, оскільки в процесі самовдосконалення, самовиховання людина створює в собі психологічні новоутворення в результаті виховання нових якостей або перетворення вже наявних (Чеснокова, 1981).

Самовдосконалення може йти різними шляхами: в одному випадку – набуття соціально значущих властивостей і якостей, а в іншому – оволодіння негативними способами життя та діяльності. Зворотний процес вдосконалення – саморуйнування, коли внаслідок різних причин особистість йде в напрямку деградації та регресу, втрати досягнень, особистісних рис і якостей, які були притаманні їй раніше.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо позитивний аспект самовдосконалення – особистісне зростання. У сучасній психолого-педагогічній літературі наявна значна кількість концепцій, що описують особливості, своєрідність, цілі особистісного зростання.

Зокрема, у гуманістичній психології особистісне зростання означає набуття автономії, незалежності особистості, прагнення до зрілості й психологічного здоров'я (К. Роджерс) або прагнення до послідовного задоволення вищих потреб (А. Маслоу).

Розкриваючи особливості соціалізації особистості, дослідники В. В. Радул та Я. В. Галета звертають увагу на те, що педагог, а, відповідно, й майбутній педагог повинен мати уявлення про особистість як багатовимірну сутність, що володіє потенціалом вільного творчого зростання, прагне проявити свою індивідуальність, яка розширює діапазон можливостей свого особистісного зростання (Радул, Галета, 2010: 178).

В основі прагнення до самовдосконалення, особистісного зростання лежить відповідна потреба, на базі якої формуються мотиви самовдосконалення (граничним є мотив самореалізації), мотиви особистісного зростання. Самовдосконалюватися необхідно для того, щоб максимально реалізувати себе в житті, а засобом самореалізації зрозуміти й розкрити сенс життя, що характерно для такої вищої форми саморозвитку, як самоактуалізація.

Цілями самовдосконалення виступають не тільки й не стільки цілі самоствердження – бути не гіршим за інших, бути кращим за інших, скільки мети – бути кращим, ніж ти був; досягати більш значущих результатів, ніж ти досягав.

Способи самовдосконалення також різноманітні. Їх може бути визначено в найрізноманітніших видах діяльності. Наприклад, опановуючи нові знання, нові види діяльності, людина стає на щабель вище у своєму розвитку. Ставлячи конкретну мету – не конфліктувати з іншими – і досягаючи її, вона також піднімається на новий рівень.

Засобами самовдосконалення виступають засоби самовиховання. До них належать такі:

- змагання із собою;
- самозобов'язання;
- самонаказ тощо.

До результатів самовдосконалення належать перш за все такі: почуття радості за себе, за свої досягнення; задоволення тим, що ти справляєшся зі своїми власними вимогами; загалом задоволеність життям, діяльністю, стосунками з людьми навколо.

Самовдосконалення збуджується найчастіше прагненням перевершити себе сьогоднішнього, домогтися більш високих результатів, підвищити свою майстерність, набутти значущих для себе якостей особистості. Це постійна робота над собою з метою позитивних змін, наближення до

деякого ідеалу «Я», реалізації тенденції до особистісного зростання.

Процес самовдосконалення майбутнього педагога передбачає такі етапи:

- самоаналіз власної особистості, діяльності та спілкування. Під час самопізнання прояснюється уявлення про себе, про свої сильні та слабкі сторони особистості, спрацьовують механізми самоприйняття особистості. Залежно від того, приймає себе особистість чи ні, буде залежати вибір стратегій самовдосконалення;

- формування ідеального образу «Я» здійснюється за допомогою задіяння механізмів самопрогнозування (образ може бути дещо узагальненим або конкретизованим, віддаленим або наближеним у часі тощо);

- формулювання програми саморозвитку, де визначаються порядок і послідовність дій майбутнього педагога із самовдосконалення, час, умови, прогнозуються результати, способи та прийоми самовиховання й самоосвіти;

- реалізація програми;

- контроль і оцінка ефективності проведеної роботи з внесенням корективів у подальшу роботу над собою в напрямку професійного розвитку.

Професійне самопізнання і професійний саморозвиток виявляються тісно пов'язаними одне з одним, визначаючи вектор і стратегії розвитку педагога як професіонала. У психолого-педагогічній науці робляться спроби виділити й описати педагогів залежно від співвідношення рівня наявного саморозвитку та прагнення до професійного саморозвитку. Зокрема, у дослідженні С. М. Рогожнікова педагоги поділяються на кілька типів залежно від співвідношення рівня самоприйняття особистості як найважливішого показника зрілості професійного самопізнання й тенденції до самовдосконалення як референтного показника саморозвитку (Рогожніков, 2002).

У результаті було виділено чотири типи педагогів:

- 1) ті, що самоактуалізуються, – високе самоприйняття поєднується з вираженим прагненням до самовдосконалення;

- 2) самодостатній – високий рівень самоприйняття поєднується з відсутністю прагнення до самовдосконалення;

- 3) ті, що самостверджуються, – низький рівень самоприйняття поєднується з вираженим прагненням до самовдосконалення;

- 4) внутрішньо конфліктний – низьке самоприйняття, яке поєднується з відсутністю прагнення до самовдосконалення (Рогожніков, 2002).

Наведена типологія показує, що оптимальним є перший тип педагогів, у яких самоприйняття й самовдосконалення перебувають у сприятливому поєднанні. Однак, за даними С. М. Рогожнікова, таких педагогів тільки 25 %. Що ж заважає вихователям, учителям, викладачам стати на шлях саморозвитку? Відповідь на це запитання підводить нас впритул до проблеми бар'єрів саморозвитку.

Слабке володіння методами та прийомами самовдосконалення, у результаті чого виникають труднощі в постановці цілей самовиховання, розробленні програми, виборі способів і засобів самовиховання і самовдосконалення. Усе це визначає й відповідну сферу психолого-педагогічної підтримки.

Стимулами самопізнання можуть виступати мотиви професійного саморозвитку: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізація. Майбутній педагог пізнає себе для того, щоб істотно поліпшити свою діяльність, самому особистісно вирости, щоб домогтися у своїй майбутній праці значущих результатів. Щодо мотивів самоствердження, то вони значно різняться за своєю цінністю. В одних випадках педагог пізнає себе, щоб панувати над іншими й через це утвердитися; в інших – приміряє свої можливості до нової педагогічної технології, домагаючись високих результатів в оволодінні нею, утверджується як професіонал. Якщо ж домінантну роль починають відігравати мотиви самовдосконалення й самоактуалізації, то самопізнання наповнюється глибоким змістом, пов'язаним з усвідомленням необхідності особистісного зростання.

Досвід роботи над собою в плані самовдосконалення становить передумову професійного самовиховання, формування професіоналізму, який передбачає свідому роботу з розвитку своєї особистості як професіонала: адаптування своїх індивідуально неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності й безперервний розвиток соціально-моральних та інших якостей особистості.

У педагогічному виші вчорашні випускники шкіл потрапляють у нові умови, які висувають до них високі вимоги:

- вміти раціонально розподіляти та планувати свій час;
- організовувати своє робоче місце;
- працювати з книгою та спеціальною літературою тощо.

Оволодіння вміннями та навичками самостійної роботи починається з встановлення гігієнічно

й педагогічно обґрунтованого режиму дня. Треба так спланувати свою навчальну й позанавчальну діяльність, щоб залишався час і для самоосвітньої роботи, і для культурного відпочинку.

Оволодіння практичними навичками самостійної роботи та вміннями раціональної організації навчальної праці свідчить про сформованість культури розумової праці, яка передбачає:

- культуру мислення, яка виявляється в уміннях аналізу й синтезу, порівняння та класифікації, абстрагування й узагальнення, «перенесення» отриманих знань і прийомів розумової діяльності в різні нові умови;
- стійкий пізнавальний інтерес, вміння та навички творчого розв'язання пізнавальних завдань, уміння зосередитися на головному;
- раціональні прийоми і методи самостійної роботи з опанування знань і набуття ключових і предметних компетентностей, досконале володіння усним і писемним мовленням;
- гігієну розумової праці та її педагогічно доцільну організацію, вміння розумно використовувати час, витратити фізичні й духовні сили (Кузнецова, 1976: 52).

Якщо об'єднати студентів, які обрали педагогічну професію відповідно до власних схильностей до навчання й виховання, до їхнього інтересу до дітей, то дещо більш як половина майбутніх педагогів вибирає професію, керуючись мотивами, що свідчать про педагогічну спрямованість їхньої особистості. Навіть у скрутних соціально-економічних умовах в освітніх закладах готують педагогів, вибір професії якими зумовлений мотивами високої соціальної цінності (Кузнецова, 1976: 52).

До соціально цінних мотивів педагогічної діяльності належать такі:

- почуття професійного та громадянського обов'язку;
- відповідальність за виховання дітей;
- чесне і сумлінне виконання професійних функцій;
- захопленість предметом і задоволення від спілкування з дітьми;
- усвідомлення високої місії педагога;
- любов до учнів, студентів, вихованців тощо.

Не варто виправдовувати егоїстичних, корисливих мотивів педагогічної діяльності, які «тримають» педагога в закладі освіти: зарплата, тривала відпустка, можливість отримання певних пільг тощо.

Як зазначає у своєму дослідженні Л. М. Кобильнік, майбутні педагоги вважають, що особистість повинна прагнути до самовдосконалення, тяжіти

до ідеалу, розвивати свої здібності, робити все, щоб використовувати свої можливості в повному обсязі, постійно прагнути до прогресу, досконалості. Аналіз відповідей студентів показав, що вони спроможні виділити конкретні якості, які в них є та які вимагають подальшої роботи. Майбутні педагоги окреслюють шляхи самовдосконалення (Кобильнік, 2007: 10).

У своїй роботі Н. В. Уйсімбаєва акцентує, що людина розглядається як суб'єкт своєї діяльності. Вона не просто реагує на вимоги соціуму, а структурує ці вимоги та вкладає в них особистісний смисл. Розвиток особистості відбувається не тільки під дією зовнішніх сил, а і як результат діяльності людини. Самовдосконалення варто розглядати як цілеспрямовану діяльність майбутнього педагога щодо саморозвитку власної особистості (Уйсімбаєва, 2014).

Така діяльність повинна:

- 1) спонукати до активності, виявлення ініціативи та творчості;
- 2) залучати вчителя в ситуацію, що нагтовхує на пошук, ставить його перед необхідністю розв'язання складних педагогічних завдань;
- 3) сприяти задоволенню суспільно обумовлених потреб особистості;
- 4) дозволяти досягнути бажаного результату (Беляєва, 1976: 43–44).

Як зазначає у своєму дослідженні Г. Г. Цветкова, шлях самовдосконалення людині (зокрема, майбутнього педагога) лежить через власні спостереження та самопізнання. Тільки внутрішня трансформація через самоусвідомлення, самопізнання та саморозуміння, тобто процеси, які людина здійснює свідомо, приносить їй гармонійне світовідчуття та є початком створення духовної цілісності. У людині одночасно поєднується сила розуму й серця, без цього гармонійного поєднання неможлива внутрішня революція та духовна трансформація (Цветкова, 2014: 45).

Найбільш ефективний шлях професійної самоосвіти педагога – розроблення однієї з наукових чи методичних проблем у межах комплексної теми закладу освіти.

Ефективним засобом самопізнання, самовдосконалення, особистісного зростання майбутнього педагога, а як результат – формування професіоналізму, є проведення тренінгів, які дають можливість розвиватися й пізнавати себе.

Майбутній педагог повинен чітко розуміти, що він виконуватиме важливу роботу, зокрема, він:

- виховує учнів / студентів;
- веде пропаганду педагогічних знань;
- навчає підростаюче покоління;

– розвиває учнів / студентів розумово, фізично, естетично;

- виховує соціально активну особистість;
- організовує різні види діяльності: просвітницьку, оздоровчу (Маркова, 1993: 72).

Навчаючись у ВНЗ, майбутній педагог проживає найбільш важливий період для самовдосконалення, формування професійної спрямованості та професіоналізму. Збільшити свідомість вибору спеціальності й ціннісно-смислового сприйняття майбутньої професії педагога можна за допомогою системи заходів, спрямованих на формування професійного бачення світу в процесі навчання у вищому навчальному закладі. Такими заходами можуть виступати психологічні консультації з питань професійної орієнтації, особистісного самовизначення, тренінги, спрямовані на розвиток професійно важливих компетенцій, а також тестування й анкетування студентів перед вибором спеціалізації. У педагога, який самовдосконалюється, апелює до інформаційного пошуку, студенти навчатимуться працювати на високому рівні проблемності, використовуючи частково пошуковий метод навчання та прагнучи до самовдосконалення відповідно. Виховний вплив викладача на особистість майбутнього педагога виражається в кінцевому підсумку в його бажанні самовдосконалюватися та в особистісних якостях. Звичайно, на особистісний розвиток впливає все соціальне середовище, усі численні фактори, зокрема способи розподілу матеріальних благ, матеріальний добробут народу, духовне життя суспільства, система освіти, культура, охорона здоров'я, сімейно-побутові взаємини, соціально-психологічний клімат трудових колективів тощо. Проте вплив педагога не порівняти ні з чим, якщо тільки педагог сам є яскравою особистістю, яка постійно самовдосконалюється.

Щодо визначення можливостей або шляхів у визначенні перспектив розвитку професіоналізму майбутнього педагога виділяють:

- шлях адаптації;
- шлях саморозвитку;
- шлях стагнації (розпаду діяльності, деградації особистості).

У контексті нашого дослідження зауважимо, що саме саморозвиток дає змогу постійно самовдосконалюватися, змінюватися та, як результат, повністю реалізувати себе як професіонала.

Знання своїх здібностей, використання найбільш виражених із них, розвиток їх під час підготовки до професійної діяльності є основою для успішного вибору й базою для визначення шля-

хів подальшого самовдосконалення майбутнього педагога та, як результат, розвитку його професіоналізму.

Висновки. Саморозвиток починається з процесів усвідомлення себе як суб'єкта життєдіяльності, утвердження своїх особистісних якостей, проходить усвідомлення себе як суб'єкта саморозвитку та здійснюється в актах самоствердження, самовдосконалення й самоактуалізації на різних етапах життєвого шляху. Саморозвиток відбувається в таких формах, як самоствердження, самовдосконалення й самоактуалізація.

У дослідженні ми розкрили поняття самовдосконалення, що є формою саморозвитку, яка вказує, що людина самостійно прагне бути кращою, прагне до певного ідеалу. Самовдосконалення –

це процес свідомого управління розвитком особистості, своїми якостями й здібностями.

У роботі ми розглянули етапи, засоби та цілі процесу самовдосконалення майбутнього педагога й дослідили поняття особистісного зростання як позитивний аспект самовдосконалення майбутнього педагога.

Ми дійшли висновку, що саморозвиток дає майбутньому педагогу можливість постійно самовдосконалюватися. А самовдосконалення є однією з умов формування професіоналізму, до того ж самовдосконалення повинно відбуватися протягом усієї педагогічної діяльності, зокрема в період навчання у ВНЗ. Майбутній педагог повинен бути готовий до постійної самоосвіти та самовиховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева Н. А. О роли субъективного фактора в формировании интереса к профессии учителя. *Вопросы формирования духовной культуры студентов пединститутов*. Новосибирск, 1976. С. 8–65.
2. Демченко В. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ЦДПУ імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2018. 19 с.
3. Духова Л. И. Психолого-педагогический практикум : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Педагогика и психология», «Социальная педагогика», «Педагогика» / под ред. В. А. Сластёнина. 6-е изд. Москва: Академия, 2011. 221с.
4. Кобильнік Л. М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2007. С. 10.
5. Кузнецова И. В. Психологический анализ принятия решений о выборе профессии. *Профессиональная ориентация школьников*. Ярославль, 1976. 84 с.
6. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя. Ленинград : Знание, 1985. 32 с.
7. Маралов Г. В. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. спец. пед. учеб. заведений. 2-е изд. Москва : Академия, 2004. 256 с.
8. Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва, 1993. 190 с.
9. Радул В. В., Галета Я. В. Соціалізація особистості : навч. посіб. Кіровоград : Авангард, 2010. С. 178.
10. Рогожников С. М. Личностно-профессиональные особенности педагогов с различными типами взаимосвязи самопринятия и самосовершенствования. *Психологические и психотерапевтические методы обеспечения психического и физического здоровья личности*. Череповец, 2002.
11. Уйсімбаева Н. В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього педагога. *Матеріали II Міжнародної інтернет-конференції*. Кіровоград : КДПУ імені Володимира Винниченка, 2014.
12. Цветкова Г. Г. Професійне самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін вищої школи : монографія. Слов'янськ : Видавництво Б. І. Маторіна, 2014. С. 45.
13. Чеснокова И. И. О психологических основах самовоспитания. *Психология формирования и развития личности*. Москва, 1981. С. 229–234.

REFERENCES

1. Belyaeva N. A. O roli sub'ektivnogo faktora v formirovanii interesa k professii uchitelya [On the role of the subjective factor in the formation of interest in the teaching profession. Questions of the formation of the spiritual culture of students of pedagogical institutes]. Novosibirsk, 1976. P. 8–65 [in Russian].
2. Demchenko V. V. Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samovdoskonallennia maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury [Formation of readiness for professional self-improvement of future teachers of physical culture]. Kropyvnytskyi, 2018. 19 p. [in Ukrainian].
3. Dukhova L. I. Psikhologo-pedagogicheskij praktikum: uchebnoe posobie dlya studentov vuzov, obuchayushhikhsya po speczial'nostyam "Pedagogika i psikhologiya", "Soczial'naya pedagogika", "Pedagogika" / pod red. V. A. Slastyonina. 6-e izd. [Psychological and pedagogical workshop: a textbook for university students studying in the specialties "Pedagogy and Psychology", "Social Pedagogy", "Pedagogy"]. Moscow: Academy, 2011. 221s. [in Russian].
4. Kobyl'nik L. M. Psykholohichni osoblyvosti samoaktualizatsii osobystosti maibutnikh psykholohiv i pedahohiv [Psychological features of self-actualization of the personality of future psychologists and teachers]. Kiev, 2007. P. 10. [in Ukrainian].

5. Kuzneczova I. V. Psikhologicheskij analiz prinyatiya reshenij o vy'bore professii [Psychological analysis of making decisions about choosing a profession]. Professional orientation of schoolchildren. Yaroslavl, 1976. 84 p. [in Russian].
6. Kuz'mina N. V. Sposobnosti, odarennost', talant uchitelya [Abilities, giftedness, teacher talent]. Leningrad: Knowledge, 1985. 32 p. [in Russian].
7. Maralov G. V. Osnovy' samopoznaniya i samorazvitiya: ucheb. posobie dlya stud. sped. ped. ucheb. Zavedenij [Foundations of self-knowledge and self-development: textbook. manual for stud. speed. ped. study. institutions]. 2nd ed. Moscow: Academy, 2004. 256 p. [in Russian].
8. Markova A. K. Psikhologiya truda uchitelya [Psychology of teacher's work]. Moscow, 1993. 190 p. [in Russian].
9. Radul V. V., Haleta Ya. V. Sotsializatsiia osobystosti: navch. posib. [Socialization of personality: textbook. way]. Kirovograd: Avangard, 2010. P. 178. [in Ukrainian].
10. Rogozhnikov S. M. Lichnostno-professional'ny'e osobennosti pedagogov s razlichny'mi tipami vzaimosvyazi samoprinyatiya i samosovershenstvovaniya. [Personal and professional characteristics of teachers with different types of interconnection between self-acceptance and self-improvement]. Psychological and psychotherapeutic methods of ensuring the mental and physical health of a person. Cherepovets, 2002. [in Russian].
11. Uisimbaieva N. V. Osobystisne samovdoskonalennia yak forma usvidomlenoho samorozvytku maibutnoho pedahoha [Personal self-improvement as a form of conscious self-development of the future teacher]. Proceedings of the II International Internet Conference. Kirovograd: Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University, 2014. [in Ukrainian].
12. Tsvietkova H. H. Profesiine samovdoskonalennia vykladachiv humanitarnykh dystsyplin vyshchoi shkoly: monohrafiia [Professional self-improvement of teachers of humanities of higher school: monograph]. Slovyansk: Vydavnytstvo B. I. Matorina, 2014. P. 45. [in Ukrainian].
13. Chesnokova I. I. O psikhologicheskikh osnovakh samovospitaniya. Psikhologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti [On the psychological foundations of self-education]. Psychology of the formation and development of personality. Moscow, 1981. P. 229–234. [in Russian].